

Nánási László

AZ AUSZTRIAI BIRODALMI ÁLLAMÜGYÉSZSÉG MAGYARORSZÁGON 1849–1861-BEN

The Austrian State Prosecutor's Office in Hungary in 1849–1861

Dr. Nánási László, PhD, főügyész, Bács-Kiskun Megyei Főügyészség, címzetes egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, NanasiL@mku.hu

Az 1848–1849-es szabadságharc leverése után megkezdődött az ország erőszakos modernizálása az egységes Ausztriai Birodalomban. Az államügyészi szervezetet francia mintára, elsősorban büntetőjogi feladatok ellátására az 1849–1861 közötti években szervezték meg, ez azonban ellentétes volt a hagyományos alkotmányjoggal, így a politikai változások után megszűnt Magyarországon. Az 1867 utáni alkotmányos viszonyok között viszont mintának számított a szervezeti, szolgálati, hatásköri megoldásokban.

KULCSSZAVAK:

büntetőeljárás, igazságügyi szervezet, koronaország, szolgálati viszonyok

After the defeat of the 1848–1849 Revolution and War of Independence began the violent modernization of the country in the united Austrian Empire. The office of the public prosecutor was organized based on the French system between 1849 and 1861, and it mainly carried out criminal justice. However, this was incompatible with the traditional Hungarian constitutional law, and disappeared after the political changes in Hungary. In the constitutional conditions after 1867, it was considered a model for organizational, service and competency solutions.

KEYWORDS:

criminal proceedings, judicial organization, crown country, service conditions

1. AZ ÁLLAMÜGYÉSZSÉG MEGSZERVEZÉSE ÉS FELADATAI 1849–1854

Az 1848–1849-es szabadságharc bukása után Magyarország Habsburg Birodalmon belüli jogállását Ferenc József császár 1849. március 4-i pátensével kiadott olmtüzi alkotmány határozta meg: ez az ország alkotmányos különállását felszámolva, 1848-ban létrehozott állami egységét megszüntetve az „*ausztriai örökös monarchia*” koronaországai közé sorolta.¹

A győzelem után a birodalmi kormányzat megkezdte a magyar koronaország közigazgatási és igazságszolgáltatási viszonyainak rendezését. Ennek során megtörtént a jogszolgáltatás államosítása és a közigazgatástól való elválasztása, a vádhatóság önálló szervezetbe foglalása. Az igazságügyi szervezet létrehozása során a népesség számára, a települési, nemzetiségi viszonyokra, és arra voltak figyelemmel, hogy a közigazgatási beosztással összhangban álló felépítést alakítsanak ki.²

A megtorlást szolgáló szervezatként, 1849. október 1-től megkezdődött az államügyészségek létrehozása. E napon Pesten, majd Nagyszombatban, Sopronban, Debrecenben, Eperjesen felállították az „*ideiglenes álladalmi főügyvédi*” (*Provisorischer General Procurator*) hivatalokat. A feladatszabás szerint az Igazságügyi Minisztérium (IM) alá rendelt főügyészek „*hatáskörébe tartoznak minden politikai bűnösöket illető elővizsgálatok és az azokkal összeköttetésben álló tiszti működések az illető törvényszéki kerület körében, továbbá általában mindazon bűnvádi eljárásba vágó kötelességek, melyek a kir. ügyészre, mint közvád-lóra ruházva valának*”.³

Az igazságügy-miniszter által kinevezett 5 főügyész magyarországi jogász volt, akik korábban királyi ügyigazgatósági ügyészként, táblai, törvényszéki ügyvédként tevékenykedtek. A kinevezéseknél figyelemmel voltak a kerület nemzetiségi megoszlására: Pestre és Debrecenbe magyar, Eperjesre és Nagyszombatba szlovák, míg Sopronba német származású főügyész került. A főügyészek a „*kerület körülményeit pontosan ismerő, minden tekintetben megbízható*” személyek voltak, akik az igazságügyi szervezésre kijelölt bírák, mint miniszteri biztosok helyetteseként működtek az új jogszolgáltatási szervezet létrehozása során.⁴

A gyors szervezés eredményeként több helyen – például Debrecen, Kőszeg – már 1849 végén működött államügyészség.⁵

Az igazságügyi szervezet alapidokumentuma az 1849. november 3-án, *A Magyarországon ideiglenesen behozandó bírósági szerkezetet és perrendtartást tárgyazó határozatok* címmel

¹ POMOGYI László szerk. (2000): *Corpus Juris Hungarici – A törvényekbe zárt történelem*. CD. KJK-Kerszöv.

² *Magyar Hírlap* (1850). 43. sz. 175.; SASHEGYI Oszkár (1981): A neoabszolutizmus rendszere 1849–1867. In PÖLÖSKÉI Ferenc – RÁNKI György szerk.: *A magyarországi polgári államrendszerek*. Budapest, Tankönyvkiadó.

³ DEÁK Ágnes (2000): „*Nemzeti egyenjogúsítás*” – *Kormányzati nemzetiségpolitika Magyarországon 1849–1860*, Budapest, Osiris. 103–104.

⁴ DEÁK (2000): *i. m.* 107.; *Magyar Hírlap* (1850). 43. sz., 175., 67. sz. 275., 119. sz. 505., 202. sz. 888., 208. sz. 915., 209. sz. 920., 211. sz. 930.

⁵ Debreceni Cs. Kir. Államügyészség iratai (1849–60). Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára. IV. 159.; Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára.

Kőszegi Cs. K. Álladalmi Ügyészi Hivatal iratai (1849–54). IV. 170.

kiadott legfelsőbb elhatározás volt. A birodalmi centralizációnak megfelelően, a hierarchia csúcán a bécsi *Legfőbb Ítéltő- és Semmitőszék* (*Oberster Gerichts- und Kassationshof*) állt, amely alatt helyezkedtek el az öt magyarországi kerületben felállított perorvoslati hatáskörű *főtörvényszékek* (*Districtual Obergericht*). A szervezet alapegységeit a megyénként, vagy több megyére kiterjedően szervezett *törvényszékek* (*Landesgericht*) és az alattuk álló *járásbíróságok* képezték. A törvényszékek elsőfokon, illetve a járásbíróságoktól fellebbezett ügyekben jártak el. A járásbíróságok első- és másodosztályúakra tagolódtak. A járásonként szervezett másodosztályú, mint *egyesbíróság* (*Einzelsgericht*) járt el a legegyszerűbb ügyekben, a megyénként felállított egy-két elsőosztályú pedig *társasbíróságként* (*Bezirks-Collegial-Gericht*) ítélkezett. (E hatáskört azonban a hadbíróságok csorbították, mivel az 1854. május 1-ig tartó ostromállapot alatt hozzájuk tartoztak a forradalom és szabadságharcban való részvétellel gyanúsítottakkal szembeni eljárások, a felségsértés és lázadás címén indított perek.)⁶

Az új bíróságok hatásköri szabályait 1850. január 14-én adták ki: *A fenyítőbíróságok illetősége és a bűnvádi eljárás tárgyában* kiadott rendelet a megyei törvényszékhez utalta a súlyos, közbiztonság és személy elleni – például pénzhamisítás, gyújtogatás, gyilkosság, rablás, a meghatározott súlyú vagyon elleni és a hivatali – bűncselekményeket. A járásbíróságok közül a másodosztályúhoz az egyszerű kihágások és a csekély kárt okozó vagyon elleni cselekmények, míg a társasbíróséghez sem az előzőhöz, sem a törvényszékhez nem tartozók kerültek. Mivel Magyarországon nem volt büntető törvénykönyv, így a bűncselekményeket és büntetéseket az addigi gyakorlat figyelembe vételével lehetett megállapítani. (Az anyagi jogi kodifikátlanságon az 1852. május 27-i császári rendelettel kiadott és szeptember 1-től Magyarországon is hatályos, új büntető törvénykönyv változtatott.)⁷

A rendelet fenntartotta az addigi eljárási rendet, továbbá kimondta, hogy az elsőosztályú járásbíróságoknál és a törvényszékeknél a tisztii ügyészek helyébe az „*álladalmi ügyvédek*” lépnek. Ennek megfelelően folytatódott a szervezet kiépítése és 1850 tavaszán sorra állították fel az államügyészségeket. A vonatkozó részletes szabályozást 1850. június 30-án bocsátotta ki az igazságügy-miniszter.⁸

Ez megszüntette a korábbi Királyi Ügyigazgatóság és az addigi tisztii ügyészek működését, eljárási feladataikat az *álladalmi ügyészségre* ruházva. A 13. § leszögezte azon polgári alapelvet, hogy az „*ügyészség tagjai függetlenek azon bíróságtól, mellynél alkalmazvák*”, ők a bűncselekmény által „*megsértett álladalmat képviselik és a nekik engedett jogosítvány körén belül arra kell ügyelniök, hogy a bűnvádi tárgyalásoknál a törvényes ügyfolyam megtartassék*”. A rendelet szerint a kerületi főtörvényszéknél „*egy főügyvéd, helyettesével*”,

⁶ SASHEGYI (1981): i. m. 118–120.

⁷ *Magyarkoronaországot illető országos törvény- és kormánylap* (1850). 1. sz. 15–21.; SZOKOLAY István (1852): *Az új osztrák büntető törvénykönyv magyarázata*. Pest. 23–272.

⁸ *Magyar Hírlap* (1850). 83. sz., 86. sz. 358., 111. sz. 468.; „Az igazságügyi ministériumnak 1850-ki június 30-án kelt rendelete, melly által az 1850-ki június 28-án kelt legfelsőbb határozvány következtében Magyar-, Horvát- és Tótországban, a Szerbvajdaságban és temesi bánságban a közügyészeknek eddigi hatályossága megszűnik, és ezen hatályosságnak az álladalmi ügyészségre átruházása megállapítatik.” *Magyarkoronaországot illető országos törvény- és kormánylap* (1850). 31. sz. 712–716.

a törvényszéknél egy „álladalmi ügyész” helyettesekkel, míg az elsőosztályú járásbíró-ságnál egy „álladalmi ügyészi helyettes” a segédszemélyzettel viszi az ügyeket. A főügyész az igazságügy-miniszter, míg az államügyész és az ügyészhelyettes a főügyész alárendeltje volt. A szervezetben a felettesi rendelkezéseket tartoztak „elfogadni és teljesíteni”, és felet-teseiknek jelentéseket tenni.

Az államügyésznek a feljelentéseket a vizsgálóbíróval kellett közölnie, a tényállás és a tettes megállapítására irányuló indítvánnyal. Közvetlenül nem végezhetett bizonyí-tási cselekményt, de azok érdekében megkereshette a katonai és polgári hatóságokat. A ki-hallgatásokon, szemléken, házkutatásokon jelen lehetett, sürgős esetekben azokat elren-delhette. A vizsgálóbíró vizsgálata befejeztével az iratokat az ügyésznek megküldte, aki 14 napon belül továbbította a bírósághoz a vádlott perbe fogása vagy felmentése iránti in-dítványával. Az államügyész további vizsgálatra is visszaküldhette az ügyet. Az ítéleljá-rásnak két formáját indítványozhatta: egyszerű esetekben a sommás úton való elítélést, máskor a perbefogást. A perben ő képviselte a vádat.

1851 májusáig országszerte megtörtént a törvényszékek és az elsőosztályú járásbíró-ságok mellett az államügyészi, helyettes államügyészi (*Staatsanwalt, Staatsanwalt-Stellvertreter*), illetve az ügyészhelyettesi (*Staatsanwalt-Substitut*) tisztek betöltése. A törvényszéki szék-helyű járási társasbíró-ság mellett ügyészséget nem szerveztek, az itteni feladatokat az ál-lamügyész és helyettese látta el. Időközben a Nagyszombatban felállított főállamügyészség 1850 nyarán Pozsonyba költözött.⁹

Az új igazságügyi szervezet behálózta a magyar koronaországot, ahol 38 törvényszéknél és 50 járási társasbíró-ságnál hoztak létre államügyészséget. Néhol a megyéket össze-vonva egy – például Baranyát és Tolnát illetően Pécs, Békés és Csanádban Gyula székhely-lyel –, míg a nagyobb népességű Pest-Pilisben Budán és Pesten létesítettek államügyész-séget. Az ügyészhelyettesi hivatalokból néhány megyében többet is szerveztek – például a pesti törvényszékhez tartozó Pest-Soltban Kecskeméten és Kalocsán, Vasban Kőszegen és Németújváron.¹⁰

A személyzet betöltéséhez honi személyeket vett igénybe az IM, ami az addigi jog fenntartásából következett. Az állások betöltésénél az 1849. október 24-én közzétett *Magyar-ország ideiglenes közigazgatási rendezetéről* szóló császári rendeletben megfogalmazottak voltak az irányadóak, így a hivatali alkalmasság, a „törvényes kormány iránt tanúsított ra-gaszkodás”, a nemzetiségek egyenjogúsítása, és a korábbi közszolgálat ideje és minősége. A „felkelésben compromittált egyének” állást nem tölthettek be. Jellemzően az addigi muni-cipiumi tiszti és kincstári uradalmi ügyészek, királyi ügyigazgatósági ügyvédek nyerték el a posztot. A magyar nemzetiségűek aránya kimagasló volt, általában a megyei birtokos ne-messég töltötte be továbbra is az új tisztségeket.¹¹

⁹ *Magyar Hírlap* (1850). 15. sz. 238.

¹⁰ MÜLLER Gyula Nagy Naptára 1853dik közönséges évre (Hivatalosan beküldött országos tiszti-czim és név-tárral) (1853). Pest. 219–262.

¹¹ PAP József (2003): *Magyarország vármegyei tisztikara a reformkor végétől a kiegyezésig*. Szeged, Belvedere Meridionale. 5–279.; DEÁK (2000): *i. m.* 142–190.

A hivatalok jellemzően kis létszámúak voltak: a főállamügyészből, illetve az ügyészből és helyetteséből álltak, míg az ügyészhelyettesek egyedül voltak. Mellettük néhány írnok, szolga tevékenykedett. A nagyobb városokban viszont, például Pesten az államügyész mellett 7, míg Pozsonyban vagy Debrecenben 2 helyettes is működött.¹²

Az új szervek általában az addigi vármegyei, városi székházakban működtek, de előfordult más elhelyezés is, például a kecskeméti szerv a piarista rendházban bérelt három szobát. A felszerelés szerény volt, néhány bútorból, gyertyatartókból, író- és papíreszközökből, a hivatalos lapból és szakkönyvekből állt.¹³

2. AZ ÁLLAMÜGYÉSZSÉG LÉTREHOZÁSA MÁS, VOLT MAGYARORSZÁGI TERÜLETEKEN

Az 1849. december 6-i császári pátenssel a dél-alföldi vármegyékből önálló koronaországként létrehozott Szerb Vajdaság és Temesi Bánságban is létrehozták 1851 őszére az új igazságügyi szervezetet: itt Temesváron székelt a főállamügyészség, valamint 3 törvényszék (Temesvár, Zombor, Lugos) és 9 járásbíróság, például Baja, Újvidék vagy Szabadka mellett létesült ügyészi szerv.¹⁴

Erdélyben az új igazságügyi szervezet felállítására csak 1852-ben került sor: itt a nagyszebeni országos főtörvényszék, illetve főállamügyészség alárendeltségébe 5 törvényszéket (Nagyszeben, Kolozsvár, Marosvásárhely, Dés, Gyulafehérvár) és 15 társasbírószéket (például Torda, Csíkszereda, Déva, Brassó, Segesvár), valamint mellettük működő államügyészi hivatalt szerveztek.¹⁵

3. SZOLGÁLATI VISZONYOK

A bírói és államügyészi szervek feletti főfelügyeletet az IM gyakorolta, amely az 1852. április 12-én kiadott legfelsőbb elhatározás szerint szabályozta az igazságügyi szerveket érintő kérdéseket, és gondoskodott a személyi és ellátási feladatokról.¹⁶

A szervezetben a főügyészek gyakorolták a felügyeletet a kerületükbe tartozó ügyészszegi személyzet felett. Ők közvetítették a minisztérium rendeleteit állományuk számára,

¹² MÜLLER Gyula Nagy Naptára 1853dik közönséges évre (Hivatalosan beküldött országos tiszti-czim és névtárral) (1853). Pest. 221., 230., 255.

¹³ *Megyei Alkotmányos Mozgalmak* – Adatok történelmünkhez 1860. oct. 20-kától, 1861. apr. 2-ig, mint a nemzetgyűlés megnyitása napjáig (1861). Pest, Müller. 6, 111.; Kecskeméti Cs. Kir. Államügyészség iratai (1851–61). Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára. IV.163.; Kalocsai Cs. Kir. Államügyi Ügyészség iratai (1851–54). IV.199.

¹⁴ *Magyar Hírlap* (1850). 283. sz. 1273.; *Allgemeines Reichs-Gesetz und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich* (1851). 53. sz. 539–553.

¹⁵ *Allgemeines Reichs-Gesetz und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich* (1851). 34. sz. 367–374.

¹⁶ *Hof- und Staatshandbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1856*. 1. Theil. Wien. 146.

általános és egyedi utasításokat adtak részükre szakmai és működési kérdésekben, például a közbiztonsági működésről, eljárási kérdésekről, a fellebbezések indokoltságáról, meghatározott bűncselekmények elleni fellépésről, a büntető jogszabályok megtartásáról, a terheltek előéletének felderítéséről, illetve az egyes ügyekben követendő ügyészi magatartásról. Utasítások szóltak a szolgálati rendelkezések alkalmazásáról, például a költségvetésről, fizetésekről, díjakról, úti számlákról, vagy a magánmunkálatok tilalmáról.¹⁷

Megszabták az állami hivatalnokok megjelenését is: az 1852. május 6-i *Egyenruházati Szabályzatok* kötelezővé tették a meghatározott formaruha viselését. Ez honi jellegű volt, atillából, kunkalapból, csizmából és görbe kardból állt. Az igazságügyi szolgálatban állók violaszínű gallért és hajtókát hordtak a dolmányon. A ruhán túl még a „szakáll mikénti hordása iránt” is rendelkezett az igazságügy-miniszter.¹⁸

Az IM rendeletei és főügyészi utasítások szóltak az ügyviteli előírásokról, statisztikáról, szabályozták az iktatás, az iratnyilvántartás, a levelezés, távíróhasználat kérdéseit, valamint a felterjesztések alakításait. Az államügyészség feladata volt a bűnügyi nyilvántartás, és az adatok továbbítása a közigazgatási, közbiztonsági, bírói és ügyészi szervek részére.¹⁹

A főállamügyész állandó kapcsolatban volt alárendeltjeivel: rendszeresen jelenteni kellett neki az állam elleni cselekményeket, a közbiztonságot különösen veszélyeztető, a köznyugalmat felkavaró eseteket. Havi, negyed- és éves kimutatásokat kellett felterjeszteni a bűnügyekről, majd a kerület adatait a főügyész összegezve továbbította az IM-nak. Az egyes ügyekben a főügyész folyamatos tájékoztatást írt elő, pótlólagos vizsgálatot rendelt el, jóváhagyta a vádirat tervezetét, vagy fellebbezésre utasított. Az alárendelték hozzá fordultak jogkérdésben vagy bizonyításban való állásfoglalás végett.²⁰

Az ügyintézés nyelve alapvetően magyar volt, még a nem magyar többségű megyékben is. Ez részint az olmützi alkotmány 5. §-ából következett, amely kimondta, hogy minden népnek joga van nemzetisége és nyelve fenntartására és művelésére, másrészt abból a korlátból, hogy a nemzetiségi megyékben általában nem voltak olyanok, akik saját nyelvükön gyakorolhatták volna a jogalkalmazást. Az ügyészségeken az iktatókönyveket, jegyzőkönyveket magyarul vezették, így készültek az iratok, és így leveleztek a hatóságok. Két- (magyar, német) nyelvűek voltak az iktatókönyvek, a bélyegzők és pecsétek feliratai. Az igazságügy-miniszter a nyelvhasználatot illetően 1852-ben rendelte el, hogy a bíróságok és államügyészségek katonai, csendőri hatóságokkal németül érintkezzenek. Az 1854-es átszervezés után változott a nyelv, amikor az IM előírta a német használatát. Ekkortól az iktatókönyvek, nyomtatványok már csak ezen a nyelven készültek, de kitöltésük egy ideig magyarul történt. A kétnyelvű pecsétek ekkor változtak német felíratúra.

¹⁷ KAJTÁR István (1986): Az államügyészség kiépítése Magyarországon a neoabszolútizmus idején 1850–1854–1861. In *Jogtörténeti tanulmányok VI.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 216–218.; Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára. IV.163. IV.199.

¹⁸ *Magyarkoronaországot illető országos törvény- és kormánylap* (1852) 9. sz. 166–169.; Pest Megyei Levéltár IV.163.

¹⁹ *Magyarkoronaországot illető országos törvény- és kormánylap* (1852) 20. sz. 373–374.; Pest Megyei Levéltár IV.163.; Hajdú-Bihar Megyei Levéltár IV.159.

²⁰ KAJTÁR (1986): *i. m.* 218–219.; Pest Megyei Levéltár IV.163.; Hajdú-Bihar Megyei Levéltár IV.159.

A magyar megyékben a törvényszékek és az államügyészségek továbbra is magyarul érintkeztek, ez maradt az ügyintézés nyelve.²¹

Az államügyészségek tevékenységét meghatározta a levert szabadságharc szereplői elleni fellépés. Feladataik közé tartozott az eljárás alá vont és elítélt személyek vagyonának lefoglalása, zár alá vétele, az elkobzott javak értékesítése. A hadbíróságok megkereséseire adatokat gyűjtöttek, vizsgálatokat folytattak. Figyelniük kellett a forradalom melletti és a császári uralommal szembeni megnyilvánulásokat, amelyekről jelentettek a főügyésznek, aki ezeket észrevételeivel a katonai parancsnokhoz küldte meg. Az illetékességi területen élő volt honvédekről kimutatásokat, a közállásokat betöltőkről, vagy ilyenre folyamodókról pedig – az 1848–49-i, az ezelőtti, illetve utáni magatartásukról – igazolást készítettek.²²

Sajtórendészeti feladatokat is kapott az ügyészség az 1852. május 27-én kiadott sajtórendtartásban. A nyomtatványokat a terjesztés megkezdése előtt be kellett annak mutatni. Ha a jogerős ítélet elmarasztalta a szerkesztőt, és az nem igazolta az ügyésznél, hogy kifizette a bírságot, akkor az államügyész a sajtóbiztosítékból való kifizetést rendelte el. A korlátozott sajtószabadság miatt a rendőri főhatóság és az igazságügy-miniszter rendszeresen tudatta a birodalomban tiltott sajtótermékek jegyzékét az ügyészséggel a megfelelő intézkedés érdekében.²³

Az államügyészségek tevékenységét döntően a köztörvényi bűncselekményekkel kapcsolatos eljárások alkották: lósikkasztás, birkalopás, marhalevél-hamisítás, uzsora, rablások, gyilkosságok, testi sértések, halálokozás, tolvajság, csalás, istenkáromlás vagy paráznság ügyeiről tudósítanak az iktatókönyvek és havi ügykimutatások.²⁴

A büntetések felügyelete ugyancsak az államügyész feladata volt, annak érdekében, hogy a „*hozott ítéletek pontosan és annak rendje szerint végrehajtassanak*”. Ennek keretében jelentéseket tettek a főhatóságnak a rabokról, gondoskodtak az elítéltek más hatósághoz való átszállításáról, az őket terhelő költségek behajtásáról. Az ügyészségek rendszeresen kapták a jelentéseket a területükön elzárt foglyokról, ellátásukról és a börtönszemélyzet kérdéseiről.²⁵

4. BÜNTETŐELJÁRÁSON KÍVÜLI FELADATOK

Az államügyészségnek az 1850. június 30-i miniszteri rendelet 3. §-a, a hagyománynak megfelelően előírta az árvaügyek felügyeletét: kötelesség volt ezek és a gondnoksági ügyek

²¹ DEÁK (2000): *i. m.* 207–219.; Pest Megyei Levéltár IV.199., IV.163.

²² VARGA Endre – VERES Miklós (1989): *Bírószági Levéltárak 1526–1869*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 394–395.; KAJTÁR (1986): *i. m.* 214.; Vas Megyei Levéltár IV.170.; Pest Megyei Levéltár IV.163.; Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára IV.B.156.; Kisvárdai helyettes államügyész iratai 1850. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár IV.159.

²³ SZOKOLAY (1852): *i. m.* 276–287.; Pest Megyei Levéltár IV.163.

²⁴ Pest Megyei Levéltár IV.163., IV.199.; Hajdú-Bihar Megyei Levéltár IV.159.; Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár IV.B.156.

²⁵ Pest Megyei Levéltár IV.163., IV.199.; Vas Megyei Levéltár IV.170.

törvényes menetét szemmel tartani. Hiányosság észlelése esetén az ügyész indítványt tehetett a bírósághoz, az pedig döntése előtt köteles volt a javaslatát meghallgatni. Az államügyész az árvák védelme érdekében fellépett az örökösödési ügyekben, részt vett az elhunyt javainak árverésén.²⁶

Az ország polgári biztosának 1850. április 16-i rendelete szerint az államügyész adta ki az úrbéri kártalanításhoz szükséges politikai megbízhatósági bizonyítványt: ez igazolta, hogy az érintettet felségsértés miatt nem ítélték el, illetve nem tartózkodik engedély nélkül a birodalmon kívül. Az ügyészek részt vettek az előleg folyósítása iránti kerületi bizottmány ülésein is.²⁷

Az államügyész a protestánsok válópereiben ellátta a házasság védőjének szerepét: e körben köteles volt a házasság felbontásának vagy érvénytelenné nyilvánításának okaiént előadott körülményeket vizsgálni, és e kérdésekben a bíróság előtt nyilatkozni.²⁸

Egyes magánjogi perekben is volt az államügyésznek szerepe: az ősi javak pazarlói elleni bírói zár elrendelése előtt véleményt adtak a bíróságnak, amely tudatta a csőd elrendelését is, mivel ez „törvényszerű eljárás, különösen miután az államügyészség által a büntető eljárás [...] kelletik eszközölni”.²⁹

5. AZ ÁTSZERVEZETT ÁLLAMÜGYÉSZSÉG 1854–61

Az államügyészséget illető változást hozott az 1851. december 31-i – az olmützi alkotmányt hatályon kívül helyező – császári pátenssel (*Sylvesterpapent*) meghirdetett új kormányzati alapelvek 28. pontja, amely a hatáskört kizárólag büntető ügyekre szorította. Az erről szóló császári rendelet 1852. január 20-án jelent meg.³⁰

Az 1852. május 27-i, a magyarországi, horvátországi és vajdasági büntető bíróságok illetőségéről szóló császári rendelet az e napon kelt büntető törvénykönyvben meghatározott bűncselekményekhez és büntetési tételekhez kötötte a hatáskört: a törvényszékre tartoztak az állam, a közbiztonság, az élet elleni tettek, továbbá a legalább 5 évi szabadságvesztéssel büntethető más cselekmények, például gyújtogatás, rablás, tolvajság. Az elsőosztályú

²⁶ Hirdetés a cs. kir. helytartóság ideiglenes főnökétől 1851-ki augusztus 1-jéről, mellyel az árva- és gondnoksági ügyek ellátása körüli utasítás Magyar-, Horvát- és Tótországra, Erdélyre, a Szerbvajdaságra és temesi bányságra nézve, a katonai örvidék kivételével, közzé tétetik In *Magyarkoronaországot illető országos törvény- és kormánylap* (1851) 19. sz. 524–542.; Pest Megyei Levéltár IV.163.; Szatmár-Bereg Megyei Levéltár IV.B.156.

²⁷ КАЈТАР (1986): i. m. 212.; *Magyarkoronaországot illető országos törvény- és kormánylap* (1850) 9. sz. 102–104.; Magyar Hírlap (1850) 54. sz. 101.; Szombathelyi Cs. és Kir. Álladalmi Ügyészség iratai (1850–60). Vas Megyei Levéltár IV.162.

²⁸ *Ideiglenes Polgári Perrendtartás Magyar-, Horvát-, Tótország, a Szerbvajdaság és temesi bányság számára*. 1852. Bécs. 676. §, 185.; Pest Megyei Levéltár IV.163.; Hajdú-Bihar Megyei Levéltár IV.159. a.

²⁹ КАЈТАР (1986): i. m. 217. Pest Megyei Levéltár IV.163. IV.199.

³⁰ *Allgemeines Reichs-Gesetz und Regierungsblatt für das Kaisersthum Oesterreich* (1852) 7. sz. 100.

járásbíróóság foglalkozott azokkal a büntettekkel, vétségekkel, amelyek nem tartoztak a törvényszékhez, míg a másodosztályú a kihágásokkal.³¹

A bírói hatóságok hatásköre iránt Magyarországon 1853. január 10-én kiadott császári elhatározás konkretizálta a *Sylvesterpatent* 19. pontját, amely a járási egyesbíráskodásnak a közigazgatással való egyesítését rendelte el: ennek indoka a bírósági szerkezet költségsége volt. Az elhatározás minden megyében rendszerint egy törvényszék felállítását mondta ki, de a terület nagyságához képest megengedte több törvényszék létesítését, illetve több megyének egy bírósághoz való beosztását is. A székhelyi törvényszék kiemelt volt, mivel meghatározott bűnügyekben – például politikai, vagy sajtó – a főtörvényszéki kerületre kiterjedő illetékességgel bírt. A megváltozott elnevezésű főtörvényszékek (*Oberlandesgericht*) alá tartoztak a székhelyükön működő törvényszékek (*Landesgericht*) és a megyei törvényszékek (*Comitatsgericht*, Erdélyben és a Vajdaságban *Kreisgericht*). Ezek alatt helyezkedtek el a törvényszéki székhelyeken működő járásbíróóságok (*Selbstständiges Bezirksgericht*). Más helyeken viszont a bíráskodást összekapcsolták a járási közigazgatással, s a vegyes feladatkört a szolgabírói hivatalok (*Gemischtes Stuhlrichteramt*) látták el.³²

Az elhatározás 17–20. §-ai az államügyészség alapvető szabályairól szóltak: továbbra is a főügyész irányítása és felügyelete alá tartoztak a kerület ügyészségei, valamint leszögezte az ügyészek és a bírák egyenrangúságát és azonos javadalmazását. A részletes szabályokat az 1854. augusztus 3-i az egész birodalomra érvényes *Az álladalmi ügyészségek belszerkezete és ügyrendtartása iránti* igazságügy-miniszteri rendelet határozta meg. Ez megállapította, hogy az ügyészségekre általában ugyanazon szabályok érvényesek, mint az 1853. május 3-i császári nyiltparancsral kiadott *A bíróságok belszerkezete és ügyrendtartása iránt rendelkező törvény*: e 255 §-os jogszabály szólt az állások betöltéséről, a szolgálat ellátásáról, a felügyelet gyakorlásáról, a fegyelmi felelősségről, rendezte a kiadmányozás, az ügyvitel, valamint a statisztika kérdéseit. Ehhez képest a 36 §-os ügyészségi rendtartás az eltérő szabályokat tartalmazta.³³

A szabályok szerint az a 24. életévét betöltött, igazoltan „feddhetetlen erkölcsi és politikai magaviseletű”, büntetlen előéletű személy pályázhatott állásra, aki nem állt csőd vagy gondnokság alatt. A pályázatok alapján az igazságügy-miniszter tett javaslatot az uralkodónak a főállamügyészek kinevezésére, míg az ügyészeket ő maga nevezte ki. A kinevezettnek esküt kellett tennie állása elfoglalásához: eszerint alapvető az uralkodó iránti „föltétlen hűség” és az „Öfelsége által kitűzött kormányzási elvekhez tántoríthatatlan szilárdtsággal” való ragaszkodás. Előírás volt az ügyek igazságos, törvényes és gyors elintézése, a feddhetetlen viselkedés, a titkok megtartása, illetve az ajándékok elfogadásának tilalma. Az ügyész köteles volt az előjárói meghagyások teljesítésére és jelentéstételre. E kívánalmaknak megfelelően az eskütevő kijelentette, hogy „hivatalában legjobb meggyőződése

³¹ *Allgemeines Reichs-Gesetz und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich* (1852) 36. sz. 597–600.

³² VARGA-VERES (1989): i. m. 393.; MÜLLER Gyula Nagy Naptára 1853dik közönséges évre (Hivatalosan beküldött országos tiszti-czim és névtárral) (1853). Pest. E szerint Magyarországon, a Vajdaságban és Erdélyben 188 járási egyesbíróóságot állítottak fel.

³³ *Magyarkoronaországot illető országos törvény- és kormánylap* (1854). 17. sz. 402–412.

szerint alaposan, szorgalommal s becsületeséggel járand el [...], minden körülmények között csak az igazságot s a jogot tartandja szem előtt”.³⁴

Az ügyész köteles volt a bírósággal a kölcsönös tiszteletnek megfelelően érintkezni, indítványai „törvény- és czélszerű voltát” megfontolni, és minden olyan magatartástól tartózkodni, amely a tekintélyét csorbítaná.

A főügyésznek kerülete ügyészségeit rendszeresen vizsgálnia kellett.

Az államügyészség hivatalnokai feletti fegyelmi hatalom az igazságügy-minisztert illette: a főügyész esetében közvetlenül, a többi ügyésznél pedig rajta keresztül. A fegyelmi büntetések közé tartozott az intés, feddés, fizetésből levonás, áthelyezés, a legsúlyosabb esetekben pedig az állásban való visszavetés vagy annak elvesztése volt.

A rendelet meghatározta az ügyviteli, statisztikai szabályokat, a kiadmányozást, az ügyintézésrel kapcsolatos felelősségvállalást: a kiadmányozási jog a szerv vezetőjét illette, s felelősséggel tartozott utasításáért.

Az ügyészségeknek saját irodai segédszemélyzetük nem volt, e teendőket a bíróságok hivatalnokai, szolgálói látták el.

Az ügyészeket és helyetteseiket javadalmazásukon túl hatheti éves szabadság illette.

6. A SZERVEZETI ÁTALAKÍTÁS

Az igazságszolgáltatás átszervezése során az 1854. évi rendeletek meghatározták, hogy az egyes koronaországokban hol működnek főállamügyészségek (*Oberstaatsanwaltschaft*) és ügyészségek (*Staatsanwaltschaft*). Megszűntek a járásbíróságok melletti ügyészhelyettesi beosztások, továbbá több törvényszékkel együtt az ottani államügyészségeket is felszámolták (például Aranyosmarót, Kalocsa, Liptószentmiklós, Nagykálló). A megszüntetett ügyészségek átadás-átvétel keretében fejezték be működésüket, elszámoltak ügyeikről, felszerelésükről, átadták irataikat jogutódjuknak.³⁵

A főügyészségek a korábbi székhelyükön tevékenykedtek a debreceni kivételével, amely 1854 őszén Nagyváradra költözött, és ezentúl az e városra utaló elnevezéssel folytatta működését.

Az újjászervezés során általában megyénként alakították meg a szerveket: Magyarországon 36, Erdélyben 10, a Vajdaságban 5 államügyészséget jelöltek ki. A megmaradtak mellett néhány településen az addigi helyettesi hivatal alakult át (például Kecskemét, Brassó, Újvidék). A kisebb megyéket egy törvényszék alá vonták, így például Besztercebányához tartozott Zólyom és Bars, Balassagyarmathoz Nógrád és Hont. Új településeken is

³⁴ *Magyarkoronaországot illető országos törvény- és kormánylap* (1855) 10. sz. 265.

³⁵ BÓNIS György – DEGRÉ Alajos – VARGA Endre (1996): *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Zalaegerszeg, Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete. 193.

A kecskeméti államügyészhelyettesi hivatalból 1854. október 28-án államügyészség lett, az iktatás e naptól újrakezdődött.; Pest Megyei Levéltár IV.163.; A szombathelyi ügyészségen nem volt változás, de az új szervezet hatályba lépésével új iktatókönyv indult.; Vas Megyei Levéltár IV.162.

hoztak létre törvényszéket, például Székelyudvarhelyen az addigi másodosztályú járásbírórság helyébe lépett.³⁶

Az átszervezés során nagyarányú személyi változásokra került sor, amelyek következtében megjelentek az örökös tartományokból származók. Feladatuk a honi tisztviselők betanítását, az ügyek gyorsítását kapták, másrészt a kormányzat eszköznek használta őket a magyar nemesség hivatalviselési monopóliumának megtörésére. Az alkalmazásukat magyarázza az is, hogy 1854-ben az egész birodalomban ugyanazon anyagi és eljárási jogszabályok léptek hatályba, így egységes normák alapján működő szervezet jött létre, amelynek tagjai bárhol szolgálhattak. (1859-ben az 1500 fős magyarországi igazságügyi személyzetből 470 volt az idegen tartományokból kinevezett.)³⁷

A főállamügyészek egy részét áthelyezték a bécsi legfőbb törvényszékre bírónak, a többieket a császár újra kinevezte addigi szolgálati helyükre. Az új főügyészek a már korábban is belföldön szolgált államügyészek, bírák lettek. Az újjászervezett hivatalok egy részében megmaradtak az addigi ügyészek, míg a megszűnt szerveknél szolgálatot teljesítőket általában az új egységekhez osztották be. Néhány helyen az addigi bírák és ügyészek váltották egymást. A főügyészségeken és az államügyészségeken jellemzően egy-egy ügyész és helyettese szolgált. A nagyvárosokban viszont több helyettes is volt, így például Pesten 5, Pozsonyban, Nagyváradon, Pécsen 3, Temesváron és Aradon 2 fő.³⁸

7. ELJÁRÁSI FELADATOK

Az államügyészség számára legjelentősebb rendelkezés az 1853. július 29-i császári nyíltparancssal kihirdetett Büntető perrendtartás (a továbbiakban: Bp.) volt, amely 1854-ben az egész birodalomban hatályba lépett. A 436 §-os kódex részletes szabályozását adta az eljárásnak, a résztvevők jogainak, kötelezettségeinek. Az államügyészséget illetően a 29. és 31. §-ok a szervezeti tagozódást és miniszteri alárendeltséget tartalmazták, a 30. § részletesen szólt az ügyész, a 32. § pedig a főügyész feladatairól.³⁹

A Bp. vizsgálóelvé volt, a bíróság hivatalból üldözte a bűnt, az eljárásba az államügyész indítványával, a perbe közzvádlói működésével kapcsolódott. A bíróság köteles volt meghallgatni az ügyészt, aki a végtárgyalás feletti tanácskozás kivételével minden ülésen, sőt, szavazáson is – ilyen jogosítvány nélkül – jelen lehetett. Az indítványai nem kötötték a bíróságot.

³⁶ *Magyarkoronaországot illető országos törvény- és kormánylap* (1854). 7. sz. 179–197.; *Allgemeines Reichs-Gesetz und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich* (1854). 33. 344.; *Allgemeines Reichs-Gesetz und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich* (1854). 51. 513–517.

³⁷ DEÁK (2000): i. m. 174–177, 186.

³⁸ *Budapesti Hirlap* (1854). 460. sz. 2587.; 492. sz. 2759.; 496. sz. 2779.; 497. sz. 2785.; 509. sz. 2864.; 523. sz. 2955.; 528. sz. 2883.; 529. sz. 2989.

³⁹ *Magyarkoronaországot illető országos törvény- és kormánylap* (1853). 18. sz. 660–791.; Csatskó Imre (1854): *Az Ausztriai Császárság számára 1853-ki július 29-én kihirdetett Büntető perrendtartás magyarzata I-II.* Pest. 1–272., 1–228.

Az előkészítő eljárásban a vizsgálóbíró és az államügyész formaságtól mentesen érintkezett. A vizsgálóbírónak a késedelem veszélye kivételével minden fontos cselekményről – szemle, házkutatás, motozás, levéllefoglás, vádlotti kihallgatás, elővezetési parancs, letartóztatás, vizsgálati fogság elrendelése – értesítenie kellett az államügyészt azért, hogy ezeken jelen lehessen. Az ügyész bármely kérdésben indítványt tehetett, a fenti cselekmények közül – késedelem veszélye esetén – többeket elrendelhetett, és a rendőrség, csendőrség vagy előjáróságok által foganatosíthatott. A vizsgálóbíró és az ügyész közötti vitában a törvényszék döntött.

A vizsgálat befejeztével a vizsgálóbíró megküldte az államügyésznek az iratokat, aki 8 napon belül nyilatkozott: további vizsgálatot, megszüntetést vagy perbefogást javasolhatott. Ezután a törvényszék az ügyész részvételével tanácskozást tartott, ahol döntött a vizsgálati eljárás mikénti befejezéséről. Az itt hozott határozat ellen az ügyész – a vádlott javára is – fellebbezhetett a főtörvényszékhez. Ha a törvényszék úgy találta, hogy a vizsgálati eljárás adataiból a vádlott megalapozottan terhelhető bűncselekménnyel, akkor perbefogást rendelt, amely megjelölte a tényállást és minősítést. E döntés alapján az államügyész a legalább 5 évi szabadságvesztéssel büntethető cselekmény esetén elkészítette vádiratát, amelyben a „*tényállást, bizonyítékokat és gyanúokat röviden és velősen kifejteni, a végtárgyalás megtartását kérni és az idézendő tanúk és dologértők névjegyzékét mellé csatolni*” tartozott. Enyhébb esetekben a perbefogó határozat alapján a vádat a végtárgyalás kezdetén szóban adta elő.

Az elnök vezette a tárgyalást, ahol az ügyész kérdezhetett a kihallgatottaktól és indítványokkal élhetett. Az államügyész csak az igazságügy-miniszter jóváhagyásával ejthette a vádat, s ilyenkor a bíróságnak fel kellett hagynia az eljárással. A bizonyítás befejeztével beszédében összefoglalta annak eredményét, és ehhez képest indítványt tett a bűnösség, s a büntetés kérdéseiben. Ennek során a perbefogó határozatban foglalt vádat jogában állt megváltoztatni, mivel az államügyész az igazság kiderítésére, nem pedig a vádlott bűnösségének és büntetésének kimondtatására volt köteles.⁴⁰

A kihirdetett ítélet ellen az ügyész az „*anyagi jogosság*” érdekében fellebbezéssel, míg a jogerős döntés ellen – ok esetén – perújítással élhetett.

E szabályok kizárólag a törvényszéki eljárásra vonatkoztak, mivel a járásbírószágon nem volt szerepe az államügyésznek. Itt utólagos közreműködésként a törvénysértő határozat ellen fellebbezéssel élhetett. A Bp. előírta a járásbírószágoznak, hogy negyedévente kötelesek a feljelentéseket és intézkedéseiket az államügyésznek megküldeni, aki észrevételeit a főügyész útján a főtörvényszék vagy az igazságügy-miniszter tudomására hozta.

A kódex részletesen meghatározta a főállamügyész eljárási feladatait: a főtörvényszéken bármely periratot megtekinthetett, az itteni tanácskozásokon jelen lehetett, meghatározott körben, – például kiadatás, bíróság kijelölése, halálbüntetés kiszabása esetén, a kegyelem kérdésében – indítványt tehetett. A beosztottak jelentései alapján rendszeresen

⁴⁰ CSATSKÓ (1854): *i. m.* II. kötet 60.

tájékoztatta az igazságügy-minisztert a kerület igazságszolgáltatásáról és a büntető intézetek állapotáról.

A Bp. alkalmazása, a hadbíróóságok feladatainak a polgári hatóságokhoz telepítése, a korábbi szervezet csökkentése nehézséggel járt. A megnövekedett feladatokat kisebb szervezet látta el, ezért az ügymenetben csúszások, késedelmek merültek fel. Emiatt a főügyészek utasításokat adtak a „*hivatalnak lehető legnagyobb erőfeszítéssel kezelése*”, a „*munka megkettőzése és a restantia feldolgozása*”, a „*régibb bűnügyek mielőbbi elintézése*” végett. Ennek érdekében elrendeltették a rendszeres jelentéstételt.⁴¹

A kódex végrehajtása, a problémák megoldása érdekében, és a felügyeleti ellenőrzések tapasztalataiból kiindulva miniszteri és főügyészi rendelkezések segítették a munkát. Így utasítások születtek a törvényszékekkel való érintkezésről, a jelentések formáiról, a rögtönbíróági eljárásban való közreműködésről, a régi fenyítőügyekben az új törvény szerinti perbefogásról, a bűnügyi költségek érvényesítéséről, a vádlottak előző elítélésének a vizsgálati iratokhoz csatolásáról, a törvényi minimum alatti indítványok eltiltásáról, a szembesítési szabályok betartásáról, a bírósági ülési részvételtől, az azonos forma érdekében minta-indítványok kiadásáról.⁴²

A Bp. alkalmazása során nehéz volt a szolgabírák által folytatott járásbíróági eljárásokban a felügyelet gyakorlása. Ezek a székhelyen kívül működtek, így a távolságok miatt lehetetlen volt törvényi határidőben hozzájuk eljuttatni a fellebbezéseket. Ezen kívánt segíteni az az igazságügy-miniszteri rendelet, amely előírta a szolgabíráknak, hogy ítéleteiket az iratokkal együtt közvetlenül az államügyészhez küldjék, aki jogosítványt kapott fellebbezésének a székhelye szerinti járásbíróósághoz való benyújtására.⁴³

A kódex 30. § h) pontja szerint az államügyészség közreműködött a bíróságoknak a büntető intézetek feletti felügyelete ellátásában. A törvényszéki elnök köteles volt havonta a fogházat meglátogatni, a foglyokat a felügyelők távollétében a bánásmóddal és élelmezéssel kapcsolatban megkérdezni, a tapasztalt hiányokat megszüntetni, illetve intézkedni a rend, a fegyelem és a tisztaság betartásáról. Arról „*gondoskodni, hogy a vizsgálati fogházak szerkezete és foglyokkal bánás tekintetében fönálló különös szabályok pontosan megtartassanak*”. Az államügyész ezeken a szemléken részt vett, megkapta a napi jelentéseket a foglyok létszámáról, elhelyezéséről. Szükség esetén gondoskodott az orvosi ellátásról, az élelmezési szabályok betartásáról. Tapasztalatait és a statisztikai kimutatásokat rendszeresen felterjesztette a főügyészhez.⁴⁴

⁴¹ Pest Megyei Levéltár IV.163.

⁴² Uo.

⁴³ *Magyarkoronaországot illető országos törvény- és kormánylap* (1856). 11. sz. 210–211.

⁴⁴ Pest Megyei Levéltár IV.163.

8. AZ ÁLLAMÜGYÉSZSÉG FELSZÁMOLÁSA

E működés csak néhány évig tartott, mivel a birodalom katonai, diplomáciai kudarcai, s az ezeket követő válság nyomán Ferenc József 1860. október 20-án kiadott rendelkezéseivel (Októberi Diploma) megújította a közjogi viszonyokat. Magyarországon az 1848-at megelőző alkotmányos helyzet állt helyre, a Vajdaság területét pedig visszacsatolták. A centralizmus részleges feladását jelentette a belügyi és igazságügyi minisztériumok hatáskörének megszüntetése. Az ország igazgatása az „*ősi alkotmánynak*” megfelelő régi hatóságok kezébe került: Bécsben felállt a magyar és az erdélyi udvari kancellária, Budán a Helytartótanács, Kolozsváron a Főkormányshély. A megyei önkormányzatok visszaállítására is megtörtént. Az uralkodó ígéretet tett a hagyományos törvénykezési szervek helyreállítására. Az új hatóságok megalakulásáig azonban a fennálló igazságszolgáltatási szervezetnek kellett működnie, az előírás szerint a polgári és büntetőjogi rendelkezések pedig hatályban maradtak mindaddig, amíg az érvényes jogot az országbíró vezetésével helyreállítandó Curia, és „*más alkalmas egyéniségek*” javaslatára az országgyűlés meg nem állapította.⁴⁵

A bíróságokat és államügyészségeket illetően az IM hatásköre 1860. november 8-tól a kancelláriára szállt át: rájuk hárult az igazságügyi szervek felügyelete, a jogszabályok magyarázata, és az addigi szervek feloszlásának kérdései. Erdélyt illetően az igazságügy-miniszter 1861. január 7-én tudatta a nagyszebeni országos főtörvényszékkel és főállamügyészséggel, hogy ezentúl felterjesztéseiket az illetékes kancelláriához intézzék.⁴⁶

Az ügykezelésben, hatósági érintkezésben újra bevezették a magyar nyelvet.⁴⁷

Magyarországon és Erdélyben az Októberi Diploma után olyan átmeneti időszak következett, amely alatt párhuzamosan működött a megszűnő állami, illetve a helyreállt törvényhatóságok által gyakorolt jogszolgáltatás. A törvényhatóságok az 1860–1861 fordulóján tartott közgyűléseiken megválasztották tisztségviselőiket – a tiszti ügyészeket is – és kimondták az igazságszolgáltatás azonnali megkezdését. Több helyen ténylegesen is megpróbálták az igazságügyi szervek munkáját átvenni, de az állami bíróságok ennek megakadályozására utasítást kaptak, akár fegyveres erő alkalmazásával is. Az 1861. január 16-i császári rendelet hatályon kívül helyezte minden olyan törvényhatósági határozatot, amely az igazságszolgáltatási szervek munkáját kívánta megszüntetni vagy akadályozni. Egyúttal utasította a törvényszékeket, hogy a „*még hatályban álló törvényeket és szabályokat [...] pontosan és lelkiismeretesen alkalmazzák*”.⁴⁸

⁴⁵ *Magyar Alkotmányos Mozgalmak* – Adatok történelmünkhez 1860. oct. 20-kától, 1861. apr. 2-ig, mint a nemzetgyűlés megnyitása napjáig (1861). Pest, Müller. II–XV.

⁴⁶ SASHEGYI Oszkár (1965): *Az abszolútizmuskori levéltár*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 73–75, 376., 391.

⁴⁷ *Magyar Alkotmányos Mozgalmak* – Adatok történelmünkhez 1860. oct. 20-kától, 1861. apr. 2-ig, mint a nemzetgyűlés megnyitása napjáig (1861). VII.; A kecskeméti államügyészségen az iktatókönyv rovatainak kitöltése 1860. október 30-ig németül, ettől kezdve magyarul történt.; Pest Megyei Levéltár IV.163.

⁴⁸ *Magyar Alkotmányos Mozgalmak* – Adatok történelmünkhez 1860. oct. 20-kától, 1861. apr. 2-ig, mint a nemzetgyűlés megnyitása napjáig (1861). VII. 3., 22., 52., 74., 133., 157., 179.

Az itt szolgálók bizonytalanságban voltak, mivel az újjáalakult törvényhatóságok nem tartottak igényt az addigi állami alkalmazottakra. Az átmeneti állapotot tükrözte az is, hogy az 1861. évre az addigi formanyomtatványokat, iktatókönyveket már meg sem kapták az államügyészségek. Néhány helyen már a hivatalos megszüntetés előtt befejezték tevékenységüket az állami igazságszolgáltatás szervei.⁴⁹

Az addigi szervek felszámolásáról az uralkodó akkor hozta meg döntését, amikor 1861 tavaszán elkészült az országbírói értekezlet javaslata, amely megjelölte a helyreállítandó bíróságokat és az alkalmazandó jogi normákat. Az 1861. április 18-án megjelent legfelsőbb elhatározás szerint az alkotmányos bíróságok május 1-től kezdik meg működésüket, az addigi bíróságok és államügyészségek pedig megszűnnek. Erdélyben a régi törvénykezési szervezet helyreállításáról még április 15-én döntött az uralkodó, azzal, hogy itt a birodalmi törvénykönyvek hatályban maradnak a törvényhozási változtatásokig.⁵⁰

Az ügyek átadása során a főtörvényszékek, főállamügyészségek és alárendelt szerveik elnöki iratai a kancelláriákhoz, ügyirataik az illetékes törvényhatóságokhoz kerültek. Az addigi belföldi bírák, államügyészek egy része az alkotmányos állami bíróságoknál (Curia, kerületi táblák, váltótörvényszékek) lett bíró, míg nagy többségük rendelkezési állományba került.⁵¹

A birodalmi államügyészség néhány év elteltével, a Kiegészítés után kiépülő polgári magyar igazságszolgáltatás részeként megszervezett királyi ügyészség elődjévé vált szervezeti, szolgálati viszonyaiban, hatáskörében.

⁴⁹ DEÁK (2000): *i. m.* 186.; A kecskeméti államügyészségen az Októberi Diploma után az 1860-ra rendszeresített iktatókönyvben folytatódott az 1861. évi iktatás, majd ennek beteltével az 1859. évit vették használatba. Itt az utolsó, 194. bűnügyi iktatás kelte 1861. március 19., míg a helyébe lépő Pest-Pilis-Solt vármegye kecskeméti tiszti ügyészenek iktatókönyve már 1861. január 19-i iktatással indult.; Pest-Pilis-Solt vármegye kecskeméti ügyészenek iratai 1861–1863. Pest Megyei Levéltár IV.163., IV.270.; VARGA–VERES (1989): *i. m.* 396., 426.

⁵⁰ *Sürgöny* (1861). 89. sz. 80.; SÁNDOR József (1865): Okmánytár Erdély legújabb jogtörténelméhez 1848–1865. Kolozsvár, 151.

⁵¹ VARGA–VERES (1989): *i. m.* 397.; *Sürgöny* (1861). 105., 114., 122.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. *Allgemeines Reichs-Gesetz und Regierungsblatt für das Kaisersthum Oesterreich* (1851), (1852) Elérhető: <https://opacplus.bsb-muenchen.de/Vta2/bsb10506430/bsb:3476171?page=669> (Letöltés dátuma: 2018. 01. 22.)
2. BÓNIS György – DEGRÉ Alajos – VARGA Endre (1996): *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Zalaegerszeg, Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete.
3. *Budapesti Hírlap* (1854).
4. CSATSKÓ Imre (1854): *Az Ausztriai Császárság számára 1853-ki július 29-én kihirdetett Büntető perrendtartás magyarázata I-II.*, Pest.
5. Debreceni Cs. Kir. Államügyészség iratai (1849–60). Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára. IV. 159.
6. DEÁK Ágnes (2000): „*Nemzeti egyenjogúsítás*” – *Kormányzati nemzetiségpolitika Magyarországon 1849–1860*. Budapest, Osiris.
7. *Hof- und Staatshandbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1856*. I. Theil, Wien
8. *Ideiglenes Polgári Perrendtartás Magyar-, Horvát-, Tótország, a Szerbvajdaság és temesi bánság számára*. 1852. Bécs.
9. Kalocsai Cs. Kir. Álladalmi Ügyészség iratai (1851–54). Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára IV. 199.
10. KAJTÁR István (1986): *Az államügyészség kiépítése Magyarországon a neoabszolutizmus idején 1850–1854–1861*. In *Jogtörténeti tanulmányok VI*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
11. Kecskeméti Cs. Kir. Államügyészség iratai (1851–61). Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára. IV. 163.
12. Kisvárdai helyettes államügyész iratai (1850). Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára. IV. 156.
13. Kőszegi Cs. Kir. Álladalmi Ügyészi Hivatal iratai (1849–54). Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára IV. 170.
14. *Magyar Hírlap*, (1850).
15. *Magyarkoronaországot illető országos törvény- és kormánylap*, 1850, 1851, 1852, 1854, 1855.
16. *Megyei Alkotmányos Mozgalmak* – Adatok történelmünkhez 1860. oct. 20-kától, 1861. apr. 2-ig, mint a nemzetgyűlés megnyitása napjáig (1861). Pest, Müller.
17. MÜLLER Gyula Nagy Naptára 1853dik közönséges évre (Hivatalosan beküldött országos tiszti-czim és névtárral) (1853). Pest.
18. PAP József (2003): *Magyarország vármegyei tisztikara a reformkor végétől a kiegyezésig*. Szeged, Belvedere Meridionale.
19. Pest-Pilis-Solt vármegye kecskeméti ügyészének iratai (1861–1863). Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára IV. 270.
20. POMOGYI László szerk. (2000): *Corpus Juris Hungarici – A törvényekbe zárt történelem*. CD. KJK-KERSZÖV.

21. SÁNDOR József (1865): *Okmánytár Erdély legújabb jogtörténelméhez, 1848–1865.* Kolozsvár.
22. SASHEGYI Oszkár (1965): *Az abszolutizmuskori levéltár.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
23. SASHEGYI Oszkár (1981): A neoabszolutizmus rendszere 1849–1867. In PÖLÖSKEI Ferenc – RÁNKI György szerk.: *A magyarországi polgári államrendszerek.* Budapest, Tankönyvkiadó.
24. *Sürgöny* (1861).
25. SZOKOLAY István (1852): *Az új osztrák büntető törvénykönyv magyarázata.* Pest.
26. Szombathelyi Cs. és Kir. Álladalmi Ügyészség iratai (1850–60). Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára. IV. 162.
27. VARGA Endre – VERES Miklós (1989): *Bírósági Levéltárak 1526–1869.* Budapest, Akadémiai Kiadó.

Dr. Nánási László, PhD főügyész (Bács-Kiskun Megyei Főügyészség), címzetes egyetemi docens (Szegedi Tudományegyetem). Kutatási területe az igazságszolgáltatás, az ügyészség, a büntetőjog története, annak anyagi és eljárási rendelkezései, magyar jogtudósok életműve. E témakörökben jelentek meg írásai szakmai folyóiratokban, gyűjteményes kötetekben, szerkesztett, írt e témakörökben könyveket, könyvfejezeteket.